

Heidegger technikafelfogása és a futurizmus

A futurista mozgalom a hagyomány és a múlt ellen lép fel, a mozgást, a sebességet, a technikát, a mechanikus szépség eszméjét dicsőíti, a gépek diadalát hirdeti. A 20. század elején a technikának ez a felértékelődése nem is annyira meglepő, ha Heidegger modern technikáról szóló nézeteit alaposabban szemügyre vesszük. Jelen írásban a heideggeri technika-felfogás és a futurizmus közötti kapcsolatra kívánok rávilágítani. Továbbá arra igyekszem rámutatni, hogy a futuristák által hirdetett eszméken nyugvó művészeti irányzat Heidegger fejtegetéseit követve több kérdést és problémát is felvethet.

Heidegger felfogása szerint a metafizika az egész európai történelmet jelenti, mely a lételfeledés története. Ebben a Platón óta tartó folyamatban a lét igazsága nem tárulkozik fel a létet a létezővel azonosító ember számára. A technikai viszonyulás pedig ebben a metafizikai gondolkodásban alapozódik meg.

A Kérdés a technika nyomán című írásban a technikának két közkeletű leírásáról olvashatunk, melyek szerint a technika eszköz a célok elérésére, valamint a technika az ember ténykedése. A célokra való törekedésben az okozatiság munkál. Heidegger felhívja a figyelmet arra, hogy az okot nem hatásként, hanem az eredeti görög értelmében, lekötelezősként kell elképzelnünk, ami nem más, mint az indíttatás. Az indíttatás négy módja (vagyis az arisztotelészi négy ok) a jelenlétbe indítja azt, ami még nincs jelen, vagyis létezővé teszi a még nem létezőt, ezt pedig alkotásnak nevezük. A természetben, a kézművességben és a művészetben is ez a megalkotó létrehozás vagy előállítás működik (HEIDEGGER 2004; 115–116).

„A megalkotó létrehozás az elrejtettségből az el nem rejtettségbe hoz létre. Létrehozás csak akkor történik, amikor valami, ami el-rejtett, el-nem-rejtettségbe jön. Ez a jövés abban nyugszik és lebeg, amit mi feltárásnak (Entbergen) nevezünk. A görögök erre az ἀλήθεια [alétheia] szót

használják. A rómaiak ugyanezt »veritas«-szal fordították. Mi azt mondjuk: »igazság« és ezen közönségesen az elképzelés helyességét értjük” (HEIDEGGER 2004; 116).

A technika is egy módja a feltárásnak, és ebben a művészetekkel való közös eredetét láthatjuk (a görög *techné* is erre világít rá). A futurizmus mint művészeti irányzat, mely többek között a technikát dicsőíti, erre a közös alapra való felhívás, megemlékezés is lehetne. Azonban a futuristák által oly nagyra becsült modern technikára egy másfajta feltárás a jellemző. Ez egy kihívó feltárás, melyben a kikövetelés, az elraktározás, a felhalmozás, az irányítás munkál (HEIDEGGER 2004; 118–119). A létezőkhöz való ilyen típusú hozzáállás eltárgyiasítja azokat. Ez az eltárgyiasító viszonyulás a létezőt tekinti létnek, tehát a léttel szemben is eltárgyiasító a viszonya, a tárgyként kezelt lét viszont nem tárulkozik fel, nem válik el-nem-rejtetté (HEIDEGGER 2003; 283–285).

A futurista eszmék közelebbi vizsgálata során arra a következtetésre juthatunk, hogy ez az irányzat éppen azt testesíti meg, amit Heidegger a metafizika beteljesedésének nevez, vagyis a betetőzés időszakának, amely még ma is tart, a futurizmus egyfajta terméke, „tünete”. Ez a betetőzés még nem a metafizika meghaladása, hanem itt van legteljesebben jelen a lételfeledettség, a technika és az eltárgyiasítás mindent áthat, és a tárggyá tett létezők mellett az ember maga is kiköveteltté, nyersanyaggá válik. „Az összeomlás és az elsivárosodás abban tetőzik, hogy a metafizika embere, az animal rationale, dolgozó állatként nyer megállapítást” (HEIDEGGER 2004; 167). Az itt vizsgált mozgalom pedig éppen az ipari nagyvárosokban, a dolgozó tömeg munkamozdulataiban rejlő szépségre hívja fel a figyelmet. A gépek uralmáról beszélnek. Filippo Tommaso Marinetti, akit az olasz futurizmus atyjának tekinthetünk, a munkásoknak a gépek részéivé való válását kívánja. Mi ez, ha nem a technika uralma az ember felett? Ezenkívül a háborút dicsőítik, a harcot, a küzdelmet, az agressziót. A futurizmus Marinetti által megfogalmazott első kiáltványában arról olvashatunk, hogy az igazi mesterművekben ott rejlik az agresszió (KAS-SÁK–PÁN 2003; 61). A háború felértékelésében újabb kapcsolódási pontot láthatunk, Heidegger ugyanis a következőket írja: „A létező elhasználását és ennek lefolyását a metafizikai értelemben vett fegyverkezés határozza meg, melynek révén az ember az »elemi urává« válik. Az elhasználás a létező szabályozott használatát foglalja magába, ami teljesítmények, valamint növelésük alkalmává és anyagává válik. Ezt a használatot a fegyverkezés hasznosítására hasznosítják. [...] A »világháborúk« és »totális« voltuk a léttől való elhagyatottság következménye” (HEIDEGGER 2004; 170).

Heidegger *A metafizika meghaladása* című írásában háború és béke közötti különbség megszűnéséről számol be, Marinetti pedig ezzel egybeesően az ember és a harcos szavakat szinonimaként használja (KAS-SÁK-PÁN 2003; 56).

A fentebb leírt párhuzamok egyelőre még csak arra mutattak rá, hogy a futurista mozgalom hirdette eszmékben a Heidegger által leírt technika-uralom hatását láthatjuk. Bármennyire is a jövőre apellál, valójában a futurizmus nagyon is a saját kora, illetve a metafizikai gondolkodás, ennyiben pedig a történelem és a technika által determinált. Persze ha következetesen akarunk lenni, akkor azt kell mondanunk, hogy nem a futurizmus az egyetlen mozgalom, amely a technika hatása alatt áll, csak hogy ennek eszméiben expliciten fejeződnek ki azok a sajátságok, amelyeket Heidegger a metafizika betetőzése korszakának tulajdonít.

A kérdés, hogy mi a helyzet a futuristák művészetével, ezen a ponton adódik problémaként. A technikai viszonyulás már a művészetre is rányomta bélyegét, és áthatotta azt? Vajon a futurista eszméken alapuló művészet maga is a lételfeledettség „homályába” taszított, vagy van esélye rá, hogy benne mégis működésbe léphessen az igazság, amelyet Heidegger *A műalkotás eredetében* a művészet lényegének tekint?

Úgy gondolom, hogy a futurista művészetet átható, sebességért, gépekért és technikáért való rajongás még nem feltétlenül tesz egy műalkotást a technikai viszonyulás termékévé. „Mindenhol szolgálja a technikához maradunk láncolva, akár szenvedélyesen igeneljük, akár nemet mondunk rá. A legsúlyosabban mégis akkor vagyunk a technikának kiszolgáltatva, ha mint valami semlegeset szemléljük” (HEIDEGGER 2004; 111).

A futurista alkotások jelentősége talán éppen abban rejlik, hogy a technikának a szenvedélyes igenlésével a gépek és a technika uralomra törésére hívják fel a figyelmünket. De ha valóban minden és mindenki a technikának volt alávetve, akkor a művész is ennek befolyása alatt áll, és feltételezhetjük, hogy a műalkotással szemben eltárgyasító a viszonyulása, s már nem a megalkotó, hanem a kihívó létrehozással hozza létre művét. Ekkor persze nemcsak a futurista, hanem minden más alkotás is, amely a metafizika beteljesedésének korszakában született, a kihívó létrehozás eredménye, és Heidegger következő mondataiból is nagyjából erre következtethetünk: „Az emberanyag iránti szükséglet éppúgy alá van vetve a fegyverkezésszerű rendcsinálás szabályozásának, mint a szórakoztató művek és költemények szükséglete. Ebben a költő semmivel sem fontosabb személy, mint a könyvkötőtanonc, aki részt vesz a végtermék előállításában” (HEIDEGGER 2004; 172).

Mégis azt kell látnunk, hogy Heidegger nem veti el annak lehetőségét, hogy a metafizika betetőzésének korában egy műalkotásban feltáruljon a lét, hiszen szerinte a technikával való döntő vitának éppen a művészet területén kell lefolynia (HEIDEGGER 2004; 132). A művészet lehet tehát az utolsó menedék, ahol a lét még feltárulhat, az igazság megmutatkozhat számunkra, az viszont továbbra is kérdéses marad, hogy a futuristák művei rendelkezhetnek-e a műalkotások heideggeri értelemben vett lényegével.

Irodalom

- HEIDEGGER, Martin: A metafizika meghaladása. In J. A. Tillmann (szerk.): *A későújkor józansága II.* Göncöl, Budapest, 2004
- HEIDEGGER, Martin: Kérdés a technika nyomán. In J. A. Tillmann (szerk.): *A későújkor józansága II.* Göncöl, Budapest, 2004
- HEIDEGGER, Martin: Utószó a *Mi a metafiziká?*-hoz. In Pongrácz Tibor (szerk.): *Útjelzők.* Osiris, Budapest, 2003
- KASSÁK Lajos–PÁN Imre: *Izmusok: A modern művészeti irányok története.* Napvilág, Budapest, 2003